

УДК 335.48:338.486

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1\(60\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1(60)-6)

Микола ЛЕВЧЕНКО

доктор філософії в галузі державного управління, професор кафедри організації туристичної діяльності, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

М. Р. ЛЕВЧЕНКО

офіцер відділу супроводження кар'єри військово-вслужбовців частин безпосереднього підпорядкування Міністерству оборони України

Mykola LEVCHENKO

Doctor of Philosophy in the field of Public Administration, Professor at the Department of Tourism Organization, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

M. R. LEVCHENKO

Officer of the Career Support Department of Servicemen of Units of Direct Subordination to the Ministry of Defense of Ukraine

РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

DEVELOPMENT OF MILITARY TOURISM AS A COMPONENT OF STATE HUMANITARIAN POLICY

Туризм – складний соціокультурний та історичний феномен, який з форми проведення дозвілля та способу заняття вільного часу поступово перетворився на багатоплановий фактор світового значення нового століття й тисячоліття: економічний, соціокультурний, комунікативний, міжнародний. Сьогодні туризм є необхідним шляхом розвитку інтелектуальних і пізнавальних зусиль, спрямованих на надбання нового соціального досвіду. Одночасно він виступає як сфера надання послуг з психологічного розвантаження та відтворення нових чуттєво-емоційних сторін внутрішнього світу людини. Подорожі, метою яких є оздоровчий і пізнавальний принцип, не задовольняють частину сучасних туристів. Людина, цілорічно занурена у кругообіг буденності і монотонності, переслідує мету отримати якомога більше вражень і гострих відчуттів під час відпустки, розкрити свої прагнення, пристрасті, деякі з них можуть шокувати суспільство, яке знає цю людину тільки як носія соціальних чеснот. Останнім пояснюється активний розвиток небезпечних, нетрадиційних, екстремальних видів туризму, одним з яких є військовий туризм.

Ключові слова: військовий туризм, військові тури, військово-історичні пам'ятки, пізнавальні тури, володіння військовою технікою, військовий туристичний потенціал.

Tourism is a complex socio-cultural and historical one a phenomenon that has gradually turned from a form of leisure and a way of spending free time into a multifaceted factor of world importance of the new century and millennium: economic, socio-cultural, communicative, international. Today, tourism is a necessary way to develop intellectual and cognitive efforts aimed at gaining new social experience. At the same time it acts as a sphere of services psychological unloading and reproduction of new ones sensory and emotional aspects of the inner world of man. Travel, the purpose of which is health and cognitive principle, do not satisfy some modern tourists. A person immersed in the cycle of everyday life and monotony all year round, pursues the goal of getting as much as possible impressions and thrills during the holidays, reveal their aspirations, passions, some of them may shock a society that knows this person only as a bearer of social virtues. The latter explains the active development of dangerous, non-traditional, extreme species tourism, one of which is military tourism. An atmosphere of calm and satiety sometimes encourages people to look for new forms and ways to realize the propensity for risk and adventure. Besides widespread sense of triumph and prosperity of economically developed countries on the world stage affects the self-esteem of citizens – they feel more confident in their strengths and abilities and less afraid of anyone kind of dangers. On the other hand, the problems of socio-economic and socio-political situation of Ukrainian society at the present stage has caused an urgent need to determine the position of state representatives and of every citizen regarding the patriotic attitude to of his homeland. Among a number of issues in this regard The issue of educating the young generation seems to be the most urgent, as it will form the cultural and political elite in the near future. state, and therefore, will be the driving force from which the future of the whole nation will depend. That is why national-patriotic education is relevant today. An important role in this process should be given to the resources of military tourism, because it helps to realize the feeling of patriotism towards one's own Motherland – deep, personal, interested attitude to it, to form its value, to open favorable conditions for the creation and development of many qualities necessary for future defenders of the Fatherland.

Key words: military tourism, military tours, military-historical monuments, educational tours, possession of military equipment, military tourist potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Військово-історична спадщина як перспектива розвитку військового туризму в Україні та виховання інтересу у молоді до героїчного і трагічного минулого має свої закономірності. У зв'язку з цим виділяють військові тури, які мають інформативний характер, у межах яких можна відвідувати військово – історичні пам'ятки та місця битви; а також пізнавальні тури, що включають водіння військової техніки, стрілянину з різного виду зброї.

У даній статті розглянуто актуальні питання, що стосуються розвитку військового туризму як перспективного напрямку з соціально-економічної діяльності даної сфери в Україні на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи до її розв'язання. Про цьому виділити невирішені частини загальної проблеми, яку досліджують у статті. Дослідження теоретичних аспектів щодо перспектив розвитку військового туризму в Україні дає підстави стверджувати, що поняття військового туризму недостатньо вивчене. Це пояснюється тим, що військовий туризм є новим напрямком в туризмі, а також дуже дорогим задоволенням і тому недоступний для широких верств населення.

Його становлення та розвиток багато в чому пов'язано як із зусиллями державних органів країни, таких як Міністерство оборони, Міністерство культури, так і з діяльністю громадських організацій країни, серед яких слід виділити насамперед Товариство Сприяння Обороні України (ТСОУ) [5], військовим вищим навчальним закладам та навчальним закладам, які проводять навчання в навчальних закладах з дисципліни «Захист України» [4].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Існує кілька підходів щодо визначення поняття «військовий туризм». Найповніше, з погляду, військовий туризм визначається в роботі «Теоретичні засади функціонування військового туризму» [6]. Поліщук О.В., розглянуто сучасні наукові підходи до визначення та поняття. Автор під військовим туризмом розуміє «туризм, пов'язаний з відвідуванням історичних місць, на яких розгорталися бойові дії та битви, меморіалів, пам'ятників, поховань, краєзнавчих та історичних музеїв, музеїв Військової Слави, а також можливість відвідування існуючих військових об'єктів з метою пізнавальних та дозвільних заходів у рамках екскурсійних програм вое-

нізованого спрямування, пов'язаних з участю у військових навчаннях, маневрах, стрільбах, змаганнях, фестивалях та ін.».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Військовий туризм виконує важливі для нашого суспільства функції, серед яких можна виділити функцію військово-патріотичного виховання молоді та школярів, студентів, що дуже актуально в сучасних умовах інформаційної війни, яку веде колективний захід проти України, та функцію цивілізованого самовираження та самоствердження особистості людини, особливо юнаків та молодих чоловіків, а нині на підставі чинного законодавства і представників жіночої статі.

Крім того, з позицій державної політики військовий туризм – це засіб «м'якої сили» України на міжнародній арені. Про це свідчать захоплені відгуки зарубіжних учасників різних військово-спортивних ігор, що проводяться в Україні.

Слід зазначити, що було б не дуже коректно говорити про військовий туризм як зовсім нове явище у туристській діяльності. Цей вид туризму почав розвиватися насамперед у тих країнах, де збройні сили мають довгу історію та стійкі військові традиції.

Вважається, що військовий туризм став поширюватися з середини XIX століття, коли творець туризму в сучасному розумінні Томас Кук під час Громадянської війни в США організував екскурсії для британських туристів у місця воєнних дій між жителями півдня. А раніше в період Кримської війни зруйнований Севастополь відвідала група американських туристів на чолі зі знаменитим письменником Марком Твенем. Відомо також, що в ході севастопольської кампанії за бойовими діями спостерігала дружина армійського скарбника британського експедиційного корпусу. Вона залишалася на передовій попри протести англійського командування. Цей період історії військового туризму можна охарактеризувати як епізодичний, не має ще масового характеру.

Масовий характер військовий туризм став набувати лише у наші дні. Одними з перших, хто почав розвивати цей вид туризму, були турсоператори Франції, Німеччини, Чехії, Польщі та інших європейських держав [7]. Особливий інтерес туристів у країнах викликає фортифікаційні споруди, які й стали використовуватися як туристські об'єкти. На території колишнього СРСР першими військовий туризм стали розвивати в Україні [1].

Організатори проекту розраховували на надприбутки від реалізації програм військового туризму та заявляли, що військовий туризм – це заняття для заможних людей. Так, наприклад, за постріл із танкової гармати турист повинен був заплатити триста доларів, а за одну годину польоту на літаку «Миг» як другий пілот стягувалося плата в дванадцять тисяч доларів [7].

В Україні її військовий туризм активно почав розвиватися, починаючи з нульових років. Говорити про те, що раніше у нас в країні не було військового туризму, не зовсім правильно. Досить згадати військово-спортивні ігри школярів або туристські поїздки місцями бойової слави, а також численні екскурсії у військові музеї.

Що ж до військово-туристського потенціалу України, він унікальний і величезний одночасно. Складено програми використання танкової техніки Харківським військовим заводом у туристичних цілях. Військово-екстремальним туризмом зацікавилися іноземні туристи, зокрема, японці.

Відвідувачі можуть проїхати на танку, не тільки суходолом, але й під водою, а також вести стрілянину зі штатної зброї. Упродовж танкової теми слід згадати і щорічні танкові біатлони на військових полігонах Яворова, та Десни, участь у яких беруть представники іноземних армій.

Одним із центрів військового туризму є столиця України – Київ, що традиційно вважається музеєм історичної слави української зброї. В даний час туристам тут можуть запропонувати відвідування місць боїв у роки Великої Вітчизняної війни.

Місцевим комітетом з культури та туризму розроблено програми щодо участі у бойових навчаннях знаменитої Житомирської 95 Окремої Десантно – Штурмової бригади. Участь у цьому шоу передбачають здійснення екскурсії до музею зброї.

Унікальний військово-історичний музей Ракетних військ Стратегічного призначення, який був створений на базі колишнього 309 ракетного полку 46 Ракетна дивізія, 43 Ракетної Армії в селищі Побузьке Кіровоградської області.

Невичерпним джерелом розвитку військового туризму є тема Великої Вітчизняної війни 1812 року. Це героїчна сторінка в історії України знайшла своє втілення в безлічі різноманітних пам'яток та інших монументальних споруд, які територіально охоплює територію де, безумовно, великим центром військового туризму є Київ і Київська область, які мають

величезний військовий туристичний потенціал. Тут розміщений Національний військово-історичний музей України в м. Києві на вул. Грушевського 30/1. Музей є єдиним в Україні, який охоплює історію створення і розвитку військової справи на території України від доби бронзи до сьогоденних днів.

Зрозуміло, тема Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. також є колосальним джерелом для ресурсної бази військового туризму [6].

Можна отримати невичерпаний потенціал побувавши у Військово – історичному музейному комплексі «Балаклава». Це унікальний музейний комплекс розташований в підземеллях гори Таврос, в штольнях колишнього підземного заводу з ремонту та обслуговування підводних човнів на західному березі Балаклавської бухти.

В даний час існують дуже серйозні програми, присвячені військовим полігонам та аеродромам, польотам на літальних апаратах, стрибкам з парашутом, бойовим стрільбам та пробігам на бронетехніці, що можна віднести до військово-екстремального туризму, що має певний контингент туристів, у тому числі іноземних. Справа в тому, що мало хто може дозволити собі заняття військово-екстремальним туризмом, особливо якщо справа стосується військового туру в зону бойових дій для спостереження і навіть для участі в бойових зіткненнях. Зараз, наприклад, можна без особливих проблем відправитися в зону військових дій на схід України, Таджикистану, Сирії. Між іншим, закордонні туристські компанії, наприклад, американські вже давно використовують Близький схід як військову туристську дестинацію за дуже пристойні гроші.

Слід зазначити, що досі немає усталеної класифікації різновидів військового туризму. На наш погляд, у військовому туризмі можна виділити такі напрямки:

- військово-історичний туризм (відвідування місць колишніх боїв);
- військово-спортивний туризм (танковий біатлон, військово-спортивні ігри);
- військово-екстремальний та військово-пригодницький туризм (польоти на бойових літаках, водіння бойової техніки, стрілянини, поїздки до зон бойових дій);
- військово-клубний туризм (об'єднання у військово-історичні клуби та подорожі місцями історичних битв, а також їх реконструкції);
- військово-пізнавальний туризм (коли турист бере безпосередню участь у програмах військової підготовки та бойового життя у військовій частині, стать та вік при цьому значення не має).

Висновки з цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. У висновку хотілося б підкреслити, що військовий туризм – дуже перспективний вид туристської діяльності, який треба розвивати та постійно диверсифікувати. Для цього в Україні є у своєму розпорядженні необхідна ресурсна база та інфраструктура.

Література:

1. Закон України «Про туризм». *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 32.
2. Грабовський Ю.А., Селезньова Т.В. Змагання зі спортивного туризму / Навч-метод. рекомендації для студентів факультету фізичного виховання. Херсон : ХДУ, 2004. 72с.
3. Дехтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму : навч. посіб. К. : Науковий світ, 2003. 203 с.
4. Левченко М.О. Система показників оцінювання ефективності механізмів державного управління підготовкою молоді до служби у Збройних Силах України на контрактній основі : *мат. міжн. конф.*, МАУП 2010. 24 с.
5. Любіцева О.О., Бабарицька В.К. Туризмознавство: вступ до фаху. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.
6. Поліщук О.В. Теоретичні засади функціонування військового туризму. *Розвиток туризму в Україні: проблеми і перспективи*. Збірник наукових статей. Київ : Знання, 2018.
7. Скалій О. В. Основи туризму. Навч. посібник. Т. : ТДПУ, 2003. 102 с.

References:

1. Law of Ukraine (2001) "On Tourism" [Pro turyzm]. Kyiv: *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, No 32. [in Ukrainian]
2. Grabovsky Y.A., Seleznyova T.V. (2004) Sports tourism competitions [Zmahannia zi sportyvnoho turyzmu] / Teaching method. recommendations for students of the Faculty of Physical Education. Kherson: KSU, 72 p. [in Ukrainian]
3. Dekhtyar V.D. (2003) Fundamentals of health and sports tourism [Osnovy ozdorovcho-sportyvnoho turyzmu]: Textbook. way. Kyiv: Scientific World, 203 p. [in Ukrainian]
4. Levchenko M.O. (2010) "System of indicators for evaluating the effectiveness of mechanisms for public management of youth training in the Armed Forces of Ukraine on a contractual basis" [Systema pokaznykiv otsiniuvannia efektyvnosti mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia pidhotovkoiu molodi do sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy na kontraktunii osnovi]- *Mat.Inter.Conf.*, IAPM. 24 p. [in Ukrainian]
5. Lyubitseva, O.O., Babaritskaya, V.K. (2008). Tourism: introduction to the specialty [Turyzmознавство: vstup do fakhu]. Kyiv: Kyiv University Publishing and Printing Center [in Ukrainian]
6. Polishchuk, O.V. (2018) Theoretical principles of military tourism [Teoretychni zasady funktsionuvannia viiskovoho turyzmu] *Tourism development in Ukraine: problems and prospects*. Collection of scientific articles. Kyiv: Knowledge. [in Ukrainian]
7. Skaliy, O.V. (2003) Fundamentals of tourism [Osnovy turyzmu]. Teaching manual. T.: TDPU, 102 p. [in Ukrainian]